

ТМ	Г. XXXIV	Бр. 4	Стр. 1483-1487	Ниш	октобар - децембар	2010.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

Приказ дела
Примљено: 6. 9. 2010.

Јелена Максимовић

НОВИ ПРИСТУП У ИСТРАЖИВАЊУ ШКОЛСКОГ НЕУСПЕХА *

У издању Института за педагошка истраживања, у 2009. години, објављена је књига Душице Малинић *Неуспех у школској клупи*, а рецензирани су је проф. др Недељко Трнавац и др Нада Половина. Књига је састављена из четири целине: прва целина се односи на разматрање дефиниција концепта школског неуспеха и појавних облика овог феномена, друга целина посвећена је разматрању потенцијалних узрока школског неуспеха, трећа целина представља методолошки оквир истраживања усмереног на истраживање породичног контекста ученика који су понављали и који нису понављали разред, однос према школи ученика поноваца и ученика који нису понављали, као и модел за препознавање потенцијалног поновца на основу логистичке регресионе анализе и, на крају, четврта целина односи се на разматрање могућих начина превенције и интервенције у области школског неуспеха, с обзиром на различите типологије неуспешних ученика.

Актуелност изучавања школског неуспеха огледа се кроз теоријски и методолошки део студије. Ауторка је дефинисањем школског неуспеха и његовим појавним облицима наишла на извесне тешкоће, јер не постоји јединствени критеријум при одређивању овог појма. У зависности од земље, друштва, школе и наставника, настају разлике у дефинисању. С обзиром на то да је истраживање неуспеха комплексан проблем, те с обзиром на то да постоје различити методолошки приступи проучавања овог проблема, постоје и различите дефиниције и то почев од веома општих, до оних које претендују да укажу на суштину проблема везаних за неуспех. Осим тога, појам неуспеха је веома широк и веома тешко се може дефинисати, управо због великог броја узрочно-последичних односа. Међутим, заједничко за све те дефиниције јесте да се за неуспешне сматрају они ученици који не савладају у довољној мери наставно градиво у одређеном временском року, што се може видети из негативних оцена појединих наставних предмета, ученици који понављају разред, ученици који су похађали продужену наставу и полагали поправни испит на крају школске године, ученици који су тренутно неуспешни, са две или више негативних оцена у току године и на

jmaximovic@filfak.ni.ac.rs

* Малинић, Душица 2009. *Неуспех у школској клупи*. Београд: Институт за педагошка истраживања, стр. 248.

крају полутођа. Међутим, ауторка је кроз четири групе дефиниција школског неуспеха према доминантном фактору или групи фактора који га одређују, издвојила дефиниције конструката школског неуспеха. У првој групи се налазе интелектуалне способности, јер је у првој половини двадесетог века неуспех најчешће приписиван смањеним когнитивним способностима ученика и да интелигенција високо корелира са способношћу учења. Многи истраживачи из ове групе дефинишу неуспех као несклад између школског постигнућа ученика и неког индекса способности и који неуспешним сматрају оног ученика чије је постигнуће у школи далеко лошије од очекиваног на основу његових способности. У другу групу фактора који одређују школски неуспех спадају особине личности јер се седамдесетих година прошлог века акценат са когнитивних способности све више помера на особине личности. Четврту групу фактора чини средина као генератор неуспеха, који се до касних осамдесетих третирао као индивидуални проблем самог ученика, а узроци неуспеха су се тражили у конативним карактеристикама ученика, којима се једино и приписивала одговорност за неуспех. У односу на ове групе дефиниција, ауторка поставља питања да ли је школски неуспех лични избор ученика, да ли континуирани или дисконтинуирани процес и да ли даровити ученици могу бити неуспешни?

Током историје постојала су различита схватања појма неуспеха, зависно од времена и друштва. Околности су се мењале, а самим тим и критеријуми за одређивање овог појма, али је при томе остајао увек исти циљ сваког друштва да буде успешније. Упоредо са мењањем ових схватања, мењала су се и тумачења неуспеха ученика у школи. У времену и култури који се све више окрећу успеху, тешко се прихвата сваки неуспех, а посебно неуспех у школи, јер то је неуспех и ученика и наставника, родитеља и школе и читавог друштва. Сасвим је онда природно да је то условило бројна истраживања школског неуспеха, те да се методе, технике и инструменти у области педагошке методологије осавремене, што омогућава да проблем школског неуспеха ефикасно сагледамо кроз различите методолошке приступе. За свако друштво, школу, породицу и појединца неоспоран је значај изучавања узрока неуспеха ученика и начини њиховог отклањања. И поред тога што се о овом питању често расправља и што се чине напори да до неуспеха не дође, чињеница је да и данас има много ученика чији резултати нису задовољавајући. Постоје многе могућности за решавање проблема школског неуспеха, а начин који ће бити прихваћен зависи од усвојених схватања у друштву, школског система и постојећих педагошких услова и могућности. Школски неуспех проблем је читавог друштва, последице које произлазе из школског неуспеха погађају многе, подједнако и појединце и друштво у целини. Неуспешан ученик проблем је савременог друштва и губитак за друштво у целини. Свако друштво поседује одређене критеријуме према којима класификује неуспешне ученике и то према развијености одређених својстава личности. Самим тим, школски неуспех тешко је одредити јер не постоји стандардно уједначавање неуспешности, уједначено приказивање, а званично приказивање стања школског неуспеха у статистичким билтенима знатно је мање од стварног неуспеха. По речима ауторке, школски неуспех представља сложен социјални проблем који се не може уопштити и који при идентификацији захтева фокусирање истраживача на више равни истовремено: персоналну, породичну и школску. Надовезујући

се на све ово, ауторка посебну пажњу поклања појавним облицима школског неуспеха, а за најекстремније се сматрају понављање разреда и напуштање школе. Међу првим показатељима школског неуспеха у школи јављају се: учесталост слабих оцена из већине наставних предмета, потреба ученика за допунском наставом, добијање опомена и укора и изостајање ученика са наставе. Ауторка је оцену, као показатељ постигнућа, сагледала кроз критеријуме оцењивања постављајући питање да ли је оцена стварни показатељ постигнућа ученика. Говорећи о нивоима оцењивања ученичких знања, као саставном, неизбежном делу образовног процеса, али и најчешћем извору незадовољства и сукоба између ученика, наставника и родитеља; о функцији оцено и о слабостима традиционалног оцењивања, као и на потребу за што већом објективизацијом и успостављањем стандарда оцењивања; о допунској настави која, како већина истраживања показује, не доводи до позитивних помака у постигнућу; о изостајању ученика са наставе, понављању разреда, напуштању школовања, ауторка је сагледала школски неуспех као синтагму која се у последњих сто година уобличава на различите начине.

Зависно од теоријских поставки од којих се полази у истраживању проблема школског неуспеха, у литератури се сусрећу различита схватања о значају појединих фактора, различити начини класификације, а на основу тога и мере које се предузимају у сузбијању неуспеха. Иако не постоји јединствена класификација узрока неуспеха, али у настојању да приближи и објасни факторе школског неуспеха, ауторка посебно теоретише факторе ширег социјалног контекста укључујући културолошке разлике, тип средине и класну припадност; затим у факторе породичне средине укључује социоекономски статус, образовни ниво, занимање и запосленост родитеља, структуру породице, васпитне стилове родитеља, васпитне ставове родитеља као и укљученост родитеља у образовање деце; у факторе школске средине укључује наставу и утицај наставника; у персоналне факторе ученика говори о интелектуалним способностима, афективним цртама личности и селф концепту, локусу контроле, мотивацији, полу, квалитету сна и здрављу и односу ученика према школи. Теоријска разматрања школског неуспеха у овом делу рада употпуњена су емпиријским резултатима и налазима о узроцима неуспешности са различитих временских дистанци и културолошких простора. Анализирајући факторе школског неуспеха, ауторка наглашава да је природа неуспеха таква да без обзира на то која се од наведених група узрока истиче, као најважнија за његову појаву, адекватном педагошком интервенцијом школа може највише допринети превенцији ове појаве, посебно зато што неуспех у школи није само индивидуални проблем већ и шири социјални проблем. Неминовно је да се све ово рефлектује на васпитно-образовни процес и одражава на неуспех ученика, пролазност и понављање разреда. Дакле, директни узроци школског неуспеха не леже само у школи и наставницима, него и у низу других друштвених проблема. Тешко је утврдити зашто је дошло до неуспеха код конкретног ученика, због тога што је тешко утврдити када и у ком тренутку је дошло до пропуста у сазнајној делатности ученика. Иако је стање утврђено, односно утврђени сви фактори који прате појаву неуспеха, услед сложеност узајамног деловања веома тешко је утврдити шта је узрок, а шта последица, или у каквим условима је дошло до акумулације неуспеха.

У намери да проучи повезаност породичног контекста (не)успешних ученика, и њихов однос према школи, са школским успехом, ауторка је спровела опсежно истраживање. Циљ истраживања био је проучити породични контекст и однос према школи ученика који су понављали разред и ученика који нису понављали разред у основној школи. Постављени задаци у истраживању били су усмерени на сагледавање повезаности неких показатеља породичног контекста и школског (не)успеха ученика, испитивање повезаности (не)успеха и односа ученика према школи и у представљању и прављењу модела на основу кога је могуће предвидети који ученик има веће шансе од других да понавља у основној школи. За потребе овог истраживања, популацију су чинили ученици виших разреда основне школе (186 ученика поноваца и 181 ученик који није понављао из 35 основних школа са подручја Београда). Резултати овог истраживања указују на постојање разлика између породица ученика који су понављали разред и породица ученика који нису понављали разред у основној школи. То све указује на потврђивање везе између различитих породичних детерминати и (не)успеха ученика у школи и то да ученици поновци потичу из многочланих породица, у којима су родитељи нижег образовног статуса и за које се може рећи да су умерено заинтересовани за школске активности и обавезе своје деце код куће и у школи. Истраживање је показало да су и у погледу односа ученика према школи утврђене извесне разлике између ученика различите школске неуспешности. Ученици поновци имају много више потешкоћа у учењу у односу на ученике који нису понављали, што се последично одражава на њихов став према школи. Тешкоће су субјективне природе (споро учење, немогућност концентрисања на градиво, недостатак предзнања) у односу на ученике који нису понављали а чији су проблеми везани за неке објективне потешкоће, као што су преобимно градиво или недовољна јасност уџбеника. Истраживање, између осталог, указује и на то да ученици који понављају у односу на ученике који нису понављали разред испољавају страх од оцењивања и склоност ка неоправданом изостајању са наставе, а да ставови према часовима, наставним предметима, тешкоћама у учењу, оцењивању, мишљење о неуспеху и понављању разреда, упућују на закључак да је однос ученика поноваца према школи благо неповољнији, него однос ученика који нису понављали. Специфичност резултата овог истраживања је у томе што су ученици поновци одговорност за сопствени неуспех приписали себи, што се разликује од осталих истраживања у којима су узроци неуспеха приписују другима и околностима које су изван њихове контроле.

На крају истраживања, Душица Малинић је на основу резултата логистичке регресионе анализе представила *Модел за препознавање потенцијалног поновца*, који укључује следеће елементе: ученик је мушког пола, из породице са већим бројем деце у којој отац најчешће доноси одлуке у име свих чланова породице. То је породица ученика чији су родитељи мање образовани и чији су родитељи мање заинтересовани за школске активности детета и који има извесних когнитивних потешкоћа у учењу. Овај модел би требало да послужи као основа за препознавање потенцијалних поноваца, како би се наставницима и стручним сарадницима скренула пажња на ученика који поседује наведене карактеристике.

Последње поглавље у књизи представа синтезу свега до сада изложеног, а у циљу одређивања могућих начина деловања ради превенције или ин-

тервенције у области школског неуспеха. Ауторка је кроз типологије неуспешних ученика представила мишљења и ставове многих истакнутих имана када је реч о истраживању школске неуспешности. Такође, на основу типологија дат је одговор на питање: како помоћи неуспешним ученицима према стилима учења и на који начин саветовати неуспешне ученике. На крају је акценат стављен на улогу наставника у превенцији школског неуспеха, као и на улогу сарадњу школе и породице у превенцији школског неуспеха.

Истраживања школског неуспеха, на начин како их је спровела Душица Малинић, веома су корисна за педагошку праксу и јавност, али га прате бројне потешкоће. Да ли ће истраживања бити успешна зависиће пре свега од напора истраживача да обезбеди потребне услове, да употреби адекватну методу, да успешно спроведе ток и процедуру истраживања, од спремности да се избори са тешкоћама, које прате свако истраживање у овој области, а које су условљене сложеностју самог проблема и другим особеностима. Круг истраживања школског неуспеха увек је отворен за нове предлоге, савремену методологију и модерна проучавања.